

י. על בשמים אין מברכין בתשעה באב¹⁵.

יא. למחרת בליל מוצאי תשעה באב, מבדיל על היין ברכת בפה"ג והמבדיל¹⁶, ושותה היין בעצמו וא"צ ליתן לתינוק שישתה¹⁷. ואינו מברך על הנר ולא על הבשמים אף אם לא בירך במוצ"ש¹⁸.

יב. חולה שצריך לאכול בתשעה באב, קודם שיאכל צריך

מוצר החכמה
1234567

15. אבודרהם והשו"ע שם. וכ' הלבוש הטעם דאין להתענג בת"ב, וכ"מ מלשון האבודרהם שאין לעשות נחת רוח בליל ת"ב. וכ"מ בס"י תקנ"ט ס"ז גבי ברית בת"ב שאין מברכין שם על הבשמים. ובמג"א וא"ר ב' הטעם דכיון שבאים לתענוג להשיב נפש יתירה אין ראוי לעשות כן בת"ב. (והיינו רק לברכת בשמים במוצ"ש). ובמ"ב כאן סק"א ובס"י תקנ"ט סקב"ז, כ' כהלבוש, וכ"ה בשע"ת סק"א בשם גן המלך, ובחיי אדם כלל קל"ו ס"ה, ועי' בנהר שלום שהוכיח כן מהראשו' ז"ל, ובכה"ח או' ד'.

16. ראה לעיל הע' 9.

17. מהרי"ל דגול מרבבה סי' תקנ"ו ובמ"ב סק"ג, ודלא כערוה"ש שכ' שמבדיל על שאר משקין ולא על יין. והא"ר ופמ"ג שיבדיל על היין ויתן לתינוק לשתות ואם לאו ישתה בעצמו. אבל במאמ"ר כ' דלילה זה קיל טפי מתשעת הימים ואינו אלא מנהג כשר, ולפיכך במקום מצוה ל"ג כלל, ואף בתשעת הימים י"א ששותה בעצמו וכמו שנהג התה"ד בעצמו וק"ו במוצאי ת"ב. ובר"י נתיב י"ח דחה לגמרי מנהג זה של איסור בשר ויין במוצאי ת"ב שא"א להטיל על הציבור, ע"ש, ולכן בשו"ע כ' רק מנהג כשר, ועכ"פ במקום מצוה כהנ"ל, יכולים לשתות היין. ונראה דמיץ ענבים דהוא כיון מגיתו (ואף יותר מזה שלא התחיל כלל לתסוס) לכרע שפיר דמי לשתות בעצמו דמדינא דגמ' אין בו איסור אף במפסקת שאינו משמה.

18. טוש"ע שם, ובביהגר"א שאין זמנן אלא במוצ"ש, בשמים משום נפש יתירה ואש משום שנברא במוצ"ש.

להבדיל¹⁹, וכן יולדות או מעוברות שאינן צמות²⁰, [וי"א שיותר טוב שיאכלו בלא הבדלה ובפרט לנשים], והמנהג שמבדילין. והטוב שהנשים יצאו ע"י איש חולה²⁰.

הרב רמב"ם

19. ברכ"י בשם תשו' כנה"ג ח"ב סי' ע"א והובא בשע"ת תקנ"ו סק"א, וכ"כ המהר"י עייאש בבית יהודה ח"ב סי' פ"ז, ובמועד לכל חי סי' י' או ע"ט. וכן דעת הדגמ"ר והמ"ב סי' תקנ"ט סקל"ז שיש חובת הבדלה בת"ב שנדחה לבעל ברית קודם שיאכל, וכ"כ בשו"מ חמישאה סי' ל"ט. ושו"ר שאין ראיה מהדגמ"ר ומ"ב הנ"ל, משום דשאני חולה שלא הותר לו לאכול אלא כפי צרכו וכמ"ש החת"ס בסי' קנ"ז, והמהר"ם שיק ונכ"ה בשע"ת להגאונים סי' שכ"ה, ולמה ישתה כוס הבדלה שאין לו צורך מחמת עצמו רק להתירו באכילה, ועכ"פ אצלו יום ת"ב אסור בבשר ויין, כשאינו לבריאותו נוע"י תשב"ץ ח"ב סי' רע"א בסופו, שנוהג אבילות דבשר ויין אף בת"ב עצמו ועדיין שם עינוי עליו כדלהלן שלכן פטר הרמב"ן מהבדלה ביום זה שאין כוס בעולם, והיינו משום דאסור ביין וכמשי"ת בסמוך], משא"כ בעל ברית שיו"ט שלו הרי פקע ממנו התענית והוא בגדר הותרה, וגם איסור בשר ויין הותר אצלו ולכן שותה כוס הבדלה, ואצלו הוי ממש כהעשירו, וא"ש דהמ"ב לא הזכיר דברי הברכ"י בחולה רק בבעל ברית.

וה"ה לנשים שאף הן חייבות בהבדלה, עי' ס"ס רצ"ו וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א, שאף נשים צריכות להבדיל קודם שיאכלו. ושמעתי שכן נהגו בירושלים עיה"ק.

20. תשו' זכר שמחה סי' ס"ט ולאב"ד וירצבורג בעל היצחק ירנן הובא בבירור הלכה לסי' תקנ"ו ובשם תשו' צפנת פענח סי' ל"ב, וטעמם נראה דעד כאן לא נחלקו הבה"ג וסייעתו עם הרמב"ן וסייעתו אלא במוצאי ת"ב, דבת"ב י"ל דכו"ע מודו דלא יבדיל דלא שייכא בו שתיית יין כלל, וחמר מדינה מועיל במקום שעיקר התקנה על היין רק דאין לו, אבל כשעיקר התקנה על יין לא שייכא ה"ה דלא שייך על חמר מדינה [ושו"ר כן בשם התעוררות תשובה ח"ג לסי' תקנ"ו דאין תקנה על היין בת"ב]. עוד עורר רבינו הגר"ק שליט"א במכתבו שנד' בקובץ מבקשי תורה, הואיל ות"ב עצמו ודאי בכלל איסור בשר ויין כמשנ"ת לעיל, וגם

בין המצרים

קצא

חמר מדינה, לדעת החז"א אין כיום שמצוי יין לרוב, ובמין תפוזים נסתפק. א"כ י"ל דשוא"ת עדיף ולסמוך על הראשונים דלהלן שאין הבדלה במוצ"ש זו. וכן מצאתי במאירי שילחי תענית שביאר שם לחד תירוצא דבאמת דלכו"ע תשעה באב עצמו יש לו דין של עניות שלא תיקנו הבדלה על הכוס. ורק במוצאי תשעה באב ס"ל לרי"ף וסייעתו שצריך להבדיל כרין חזרו והעשירו. וממילא כיון שלא שייכא בו הבדלה אין איסור אכילה קודם הבדלה שזה נובע ממה שיש עליו חובת הבדלה, וביום זה לא שייכא.

והנה כ"ז מלבד שי' רמב"ן רא"ה ריטב"א [סוכה נד. בשם רבן רשב"א בתשו', רבינו דוד פסחים קז. וה"ר ירוחם אין חובת הבדלה כלל, ופסק כן הגור"ר בגן המלך סי' קנ"ד והרדב"ז בתשו' סי' תרע"ג והמהריק"ש בערך לחם אלא שכ' שאין למחות במבדילין. אך מנהגנו כפסק השו"ע שמבדילין, אך בת"ב עצמו י"ל דכו"ע מודו וכנ"ל. והזכר שמחה הנ"ל טען עוד דלחולה לא הותר אלא כדי צרכו ובריאותו, ובכוס הבדלה אינו צריך לו כמו ביוהכ"פ שאינו מקדש החולה (ומה שצריך להתירו באכילה אינו מתיר, דעכ"פ אם אין לו היתר בכוס הבדלה ממילא אינו חייב בו, ושוב מותר לו לאכול בלא הבדלה] ובאמת שיש לחלק בין יוהכ"פ דלא שרי אלא לפקד"ג לבין ת"ב שעכ"פ צרכי חולה הוא [וכן ראיתי בשש"כ בשם הגרשז"א זצ"ל, אך בעיקרי הד"ט סי' כ"ח או' ג' הוכיח המחבר בסברת הזכר שמחה ושאין חילוק בין יוהכ"פ לת"ב ע"ש]. וכן במקום צירוף אחר כגון לנשים שמעתי מהגר"ק שליט"א שדעתו שאין להם להבדיל שהרי י"א שאין הם חייבות בהבדלה [עי' שו"ע ס"ס רצ"ז שלכן לא יבדילו בעצמם] אלא יאכלו בלא הבדלה. וכן היה דעת מרן הקה"י זצ"ל דנשים בקטנים לזה שא"צ להבדיל וכמ"ש בארחות רבינו ח"ב, וכמו ששמעתי מהגר"א הורביץ שליט"א. וראה בקובץ מבקשי תורה המו"מ של הגר"ק שליט"א עם חמיו הגרי"ש אלישיב שליט"א בזה.

ונלע"ד מכל רהיטת דברי הרמב"ן ושר"ז"ל שהביאוהו, מוכח דמה שאין מבדיל בת"ב עצמו, לאו משום צום ת"ב, אלא משום שאין שייך בו יין, ולכן כ' הרמב"ן שאין "כוס בעולם כלל", וכן מוכח מכל הראשו' שדנו על הבדלה במוצאי ת"ב, ודנו אם יבדיל ע"י שתיית קטן, ולמה לא העלו עצה זו, שעכ"פ יבדיל ע"י שתיית יולדות שאין מתענות כמ"ש הראשו' לגבי שתיית כוס ברית מילה, ולא הזכירו כלל דשייך הבדלה

יג. קטנים שאוכלים כתשעה באב אין צריכין להבדיל קודם²¹.

במוצאי ת"ב. ומשמע להדיא כסברת המאירי דטעמם רק משום דבמוצאי ת"ב חזר העושר למקומו. וכן ממה שדנו הראשו' ז"ל אם פקע ממנו חובת הבדלה כיון דבת"ב אין יכול להבדיל, והשתא אם כל מה שגורם זהו רק מחמת שאסור לאכול, וכל חולה שאוכל בת"ב צריך להבדיל, א"כ הרי יש עליו חובת הבדלה בת"ב עצמו מחמת שאינו אוכל, והרי כל א' אם יחלש ויצטרך לאכול יצטרך להבדיל וא"כ מה הנידון בזה דהרי לכו"ע יש חובת הבדלה בת"ב, אלא ודאי בת"ב עצמו מוסכם אצלם שלא שייך הבדלה על היין, ומטעם שכ' הרמב"ן ש"אין כוס בעולם כלל", ולשון זה מורה להדיא אף לחולה וליוולדת, משום שת"ב עצמו לא שייכא בו שתיית יין לא תיקנו בו הבדלה. וכל הנידון רק על מוצאי ת"ב עצמו שחזר העושר למקומו (וכן בעל ברית שאצלו כבר יר"ט מחצות היום ואילך). כנלע"ד בזה בדעת הראשו' ז"ל. וולכן מש"כ בשש"כ ח"ב בשם משנה הלכות שאשה האוכלת יבדיל בעלה הבריא בת"ב ויוציאנה, אין לעשות כן שמיגרע גרע בזה ואין לו ליכנס לזה, ולא שמענו לעשות כן. ומ"מ למעשה המנהג בא"י כדברי הברכ"י בשם הכנה"ג שחולה האוכל בת"ב מבדיל. (ובדברי יהושע ב' שבפולין לא שמענו שחולה האוכל עושה הבדלה קודם).

21. בן יש להוכיח מכל דברי הראשו' ז"ל סוף תענית ורמב"ן שדנו אם יש להבדיל בת"ב וקטן ישתה וכ' דאין לעשות כן משום דאתי למיסרך. והשתא אם הקטן עצמו קודם שיאכל צריך מדינא להבדיל, א"כ ודאי לא שייך אתי למיסרך, שהרי על כרחו צריך להבדיל מחמת שאוכל בת"ב. ובאמת שבלא"ה עיקר איסור אכילה לקטן קודם קידוש והבדלה קיל טובא כמ"ש במג"א סי' רס"ט סק"א, ובפרט בת"ב שאין חיוב הבדלה מוסכם אצל הראשו' ז"ל, ועי' גם תשו' מהרי"ל דיסקין בקו"א סי' ער"ב נסתפק בזה אם שייך חשש דאתי למסרך ע"ש. וכ"כ בארחות רבינו ח"ב בשם מרן הקה"י זצ"ל, שאין הקטן מבדיל וכן שמעתי מהגריש"א שליט"א.

בין המצרים

קצג

יד. כשמבדילין בתשעה באב יעשו ההבדלה על חמר מדינה [מיין תפוזים או בירה] והמחמירין שאין כיום חמר מדינה, יעשו הבדלה על מיין ענבים. ועל יין אין לעשות הבדלה בתשעה באב אא"כ אין לו אלא יין²².

[שם החכמה]

22. ת"ב לא גרע מתשעת הימים שאסור ביין, ועוד שאמרו חז"ל בתענית ל': כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמו, ופירש"י דהיינו בסעודה המפסקת שהרי ת"ב אסור לאכול. ואמנם לחולה שאוכל בת"ב הדר הדין שאסור ביין או כשר בו ביום אם א"צ לו לרפואתו, ונתבאר לעיל, וכ"ה בתשו' תשב"ץ ח"ב ס"ס רע"א. ולכן יבדיל על חמר מדינה. (ואפי' במוצאי ת"ב מחמיר בזה הערוה"ש ובת"ב עצמו נראה דכו"ע מודו). ומ"מ דעת החזו"א שכהיום אין חמר מדינה ונסתפק לענין מיין תפוזים [וכהיום נראה שאינו חמר מדינה להחזו"א ששותין אותו פחות מבירה] ולכן עכ"פ יבדיל על מיין ענבים שדינו כיון מגיתו, שמדינא דגמ' מותר אף במפסקת [ולטור אף ממנהג]. וכן השיב הגרי"ש אלישיב שליט"א ונד' במבקשי תורה. ומ"מ כתב שם וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שדעתו שיש היום חמר מדינה, שהטעם שכ' הפר' שאין שאר משקין חמר מדינה כשיש יין, משום שהיין עצמו חמר מדינה, עי' בהגר"ז סי' רצ"ו, אבל כהיום שאין רגילין להביא יין לשתות בסעודות [ורק לקירוש והבדלה] חזר הדין ששאר משקין הרגילים הם חמר מדינה. ואמר שיש להבדיל על שכר, דהיינו בירה לבנה או שחורה או מיין תפוזים טבעי חשובים כחמר מדינה [ושכר עדיף שהוא משקה המשכר, כמ"ש בהלק"ט ועוד]. אבל שאר משקאות קלים דעתו שאין חמר מדינה שעיקרם מים, עי' שע"ת סי' רצ"ו. ועל קפה או תה, אף שכ' כמה פר' [ערוה"ש והאדרת בעובר אורח] שיש לו דין של חמר מדינה, בזמננו לא שייך זה שאינו משקה חשוב ואינן חמר מדינה, עכ"ד. (ומ"מ אכתי צ"ע בזה, דהרגילות היום שאין שותין לרוב בירה או מיין תפוזים כמו פעם, והפר' נקטו דדין חמר מדינה שזהו שתיית רוב בני המדינה. ואולי הנדון כפי המנהג אצל סעודות העשירים החשובות). ואמנם באין לו אלא יין י"ל דמבדיל על היין, שהרי נמצא שבלא זה לא יכול לאכול, והוי כצורך רפואתו, ובכה"ג ודאי ל"ג על